

Otázka: Filozofie v době osvícenství

Předmět: Společenské vědy, filosofie

Přidal(a): Markéta

Anglie

- v Anglii se v období baroka (17.stol.) rozvíjí tzv. empirismus = ‚anglické osvícenství‘ (*empirie* = *zkušenost*)
- upřednostňuje zkušenost a smysly (oproti racionalismu – poznání založené na rozumu)
- člověk je chápán jako bytost smyslově vnímající
- John Locke, David Hume, George Berkeley

Předchůdci osvícenství v Anglii:

Francis Bacon

- pramen opravdového vědění je zkušenost
- varoval před jednostranným upřednostňováním rozumu nebo smyslů
- v díle „Nové Organon“
- přirovnává empiriky k mravencům – jen snášejí a užívají, nenechávají to projít rozumem
- racionalisty vidí jako pavouky – předou síť ze sebe (jen to, co vychází z jejich rozumu)
- filozofové – včely – používají střední cestu – sbírají i produkují
 - získanou látku mění a přetváří rozumem

Thomas Hobbes, Isaac Newton

Anglické osvícenství

John Locke (1632 – 1704)

- anglický filozof
- všestranná osobnost -> lékař, politik, vysoký státní úředník, vychovatel
- **Dílo:**
 - **Dvě pojednání o vládě**
 - politologické dílo, ve kterém se zabývá rovností lidí – např. rovnost mezi muži a ženami,..
 - přirozený stav byl stavem svobody a rovnosti, přirozený zákon – všichni jsou si rovni a nezávislí a nikdo nemá poškozovat druhého v jeho životě, zdraví, svobodě a majetku
 - zabývá se myšlenkou vzniku státu, který vznikl na základě smlouvy – a to tak, že lidé uzavřou společenskou smlouvu za účelem ochrany svého majetku, života a svobody
 - vznikem státu lidé nepřišli o svá práva na svobodu
 - panovník vládne z vůle lidu (ne z vůle boží), lidé mu smluvně postoupili moc, ale nezřekli se své svrchovanosti, jejich přirozená práva musí panovník respektovat
 - aby nikdo nemohl získat absolutní moc a zneužít ji proti přirozeným právům člověka -> požaduje rozdělení státní moci – moc zákonodárná a výkonná (soudní moc – tu k tomu přidal Montesquieu)
 - panovník bude stát v čele státu, ale zákony by měl vydávat parlament -> tímto názorem ovlivnil podobu konstituční monarchie
 - v čele státu vládne panovník, kterému dal moc lid a pokud lidé nebudou spokojeni (panovník nerespektuje jejich přirozená práva), tak mohou panovníka odvolat (svrhnout)
 - **Esej o lidském rozumu**
 - zde se zabýval poznáním a stanovil, co je obsahem naší mysli (našeho vědomí) -> ideje a lidské poznávací schopnosti
 - *idea*
 - podle Locka je idea obsahem našeho vědomí (něco jako počitek, představa, vjem) a tato idea vychází z našeho poznání -> = gnoseologické chápání idejí – vše, co je objektem rozumu, když člověk myslí
 - (x Platón je chápe ontologicky (dokonalé bytí jako předobraz jednotlivých jsoucen)
 - ideje nejsou vrozené – získáváme je během života

- člověk na svět přichází jako nepopsaná deska = tabula rasa - a až díky zkušenostem se tato deska zaplňuje
- podle něj děti a divoši žádné ideje nemají
- podle Locka člověk nemá žádné vrozené ideje - x Descartes tvrdil, že člověk něco vrozeného má - a to ideu Boha
- v poznání upřednostňoval zkušenost na základě smyslů -> senzualismus
- „Nic není v rozumu (intelektu), co předtím neprošlo smysly.“ (nejdříve musíme vnímat)
- *samotné ideje pochází ze zkušeností, které se dělí:*
 - a) vnější zkušenost (sensation, senzace)
 - pomocí vnější zkušenosti se nám do vědomí dostávají jednoduché ideje (nejjednodušší elementy, např. počítky)
 - je primární - jedná se vůbec o naši první zkušenost s okolním světem - hned při narození - seznamujeme se se světem
 - podává nám kvality věcí, ne věci jako takové:
 - kvality primární - rozloha a tvar tělesa, pevnost, počet, pohyb, klid,... -> objektivní
 - kvality sekundární - barva, chuť, vůně, teplota, zvuk -> subjektivní (mění se dle vnímajícího subjektu)
 - b) **vnitřní zkušenost**
 - pomocí vnitřní zkušenosti získáváme informace sami o sobě, vnitřní zkušenost pozoruje svou vlastní činnost - reflexe našeho vědomí
 - patří sem poznávání (vnímání, vzpomínání, rozlišování, srovnávání) a chtění
 - c) **vnější a vnitřní zkušenost mohou působit společně** -> vnímání rozkoše, bolesti (píchnu se o špendlík -> uvědomuji si to -> cítím bolest)
 - rozumovým uspořádáním vznikají z jednoduchých idejí složené
 - jednoduché ideje přichází do našeho rozumu (mysli) - rozum hraje aktivní roli, kombinuje je a vytváří z nich **složené ideje** - skládá je z jednoduchých idejí jako z písmen slova
 - vznikají výhradně kombinací jednoduchých v rozumu, neodpovídá jim v zásadě nic skutečného - souvisí s obecnými pojmy
- **Listy o snášenlivosti**
 - dílo, kde Locke požaduje náboženskou toleranci

George Berkeley (1684 - 1753)

- pochází z Irska
- teolog, filozof, přírodovědec
- hodně cestoval po celém světě - dostal se i na Bermudy - zde chtěl založit kolonii - ideální společnost (civilizace, křesťanství, prostý a přirozený život), která by byla vzor pro Evropu, po návratu působí jako biskup
- Filozofické myšlenky:
 - navazuje na Locka
 - nerozlišuje ale primární a sekundární kvality
 - všechny věci jsou jen souborem našich počitků, naší subjektivní představy, jsou určeny našimi smyslovými orgány
 - mimo subjekt a nezávisle na objektu žádné věci neexistují, existují pouze ty věci, které jsou vnímány (mnoho věcí pro nás neexistuje jen proto, že o nich nevíme, neznáme je, nemáme k nim vztah, nejsou součástí našeho vědomí)
 - „Být znamená být vnímán.“ -> subjektivní idealismus (svět je odvozen z našeho vědomí)
- jestliže vše existuje pouze v mysli, jaký je rozdíl mezi sluncem na obloze, sluncem, o kterém se mi v noci zdá a sluncem, které si představují, i když ho nevidím?

skutečné slunce - představa, která je dána všem

slunce, o kterém sním - přítomno pouze v jedné mysli, je to jen má představa

slunce, které si libovolně představuji - přítomno pouze v mém vědomí, ale

jen pokud si ho chci představovat

- původce všech idejí je Bůh
 - dává všem myslím stejnou ideu
 - od něj přichází ideje našeho vědomí
 - ideje nám poskytuje podle pravidel, zákonů - „přírodní zákony“
 - do jeho myšlení nemůžeme nahlédnout, nemůžeme ani pochopit ony zákony -> můžeme je poznávat jen zkušeností, pozorováním

-> spojení idealismu s empirismem

David Hume (1711 - 1776)

- ze Skotska
- diplomat, filozof, historik, knihovník v Edinburghu
- Dílo:
 - Dějiny Anglie
 - Pojednání o lidské přirozenosti
- zabývá se otázkou poznání a v názorech navazuje na Locka
- zkušenost – jediným zdrojem poznání
- *Zabývá se rozdělením jednoduchých představ:*
 - a) impresie (dojmy)
 - jsou to živé, bezprostřední, aktuální vjemy, které vznikají, když právě vnímáme (vidíme, slyšíme, hmatáme, nenávidíme,..)
 - jsou dané prostřednictvím vnějšího a vnitřního vnímání
 - jsou primární
 - b) ideje (představy)
 - obrazy dojmů – tvořeny vzpomínkami a fantazií
 - druhotné, časově následné stavy vědomí, ve které se přeměnily ty impresie (impresie se mění v ideje)
 - v rozumu se kombinací, spojováním jednoduchých elementů (impresí a idejí) vytváří složené ideje
 - principy, podle kterých k takovému spojování dochází, se nazývají *principy asociace idejí*:
 - princip podobnosti a odlišnosti
 - princip časové a prostorové sounáležitosti
 - princip příčiny a účinku (kauzalita)
- je skeptický vůči kauzalitě – **kauzalita** objektivně neexistuje (kauzalita – příčinnost)
 - to, co vnímáme je jen současnost a následnost určitých počitků
 - př. kulečnicková koule se dala do pohybu, protože do ní jiná narazila – tento důsledek
 - očekáváme (vždy to tak bylo, ale může to být i jinak), ale není to dáno v impresích! –
 - vnímám pouze: po události A následuje událost B
 - vnímání mi neukazuje příčinnost jen následnost
 - vidíme po sobě dvě události (př. slunce a tající sníh) – pravidelně se takto opakují -> usuzujeme na kauzalitu
 - kauzalita vzniká jako výsledek zvyku – jsme zvyklí klást za sebou určité smyslové zážitky, předpokládáme, že tomu tak bude i do budoucna – ale to není zaručeno (může to být i jinak)
 - -> kauzalita není záležitostí objektivní, ale spíše subjektivní
 - -> navrhuje v přírodních vědách nahradit přísnou kauzalitu

pravděpodobností

- představitel novověkého skepticismu a agnosticismu (přesvědčení, fil. stanovisko, že člověk nemůže poznat nic, co přesahuje jeho zkušenost)
- ovlivnil I. Kanta

Francie

- 18. století
- hodně ovlivněno anglickým osvícenstvím – zájem o vše, co pocházelo z Anglie (Francouzi studují anglickou ústavu, společenský systém, anglickou přírodovědu a filozofii)
- tok myšlenek z Anglie do Francie a odtud do celé západní Evropy
- fr. osvícenství bylo nejradikálnější
- základní znaky francouzského osvícenství:
 - 1 – Francouzské osvícenství se staví proti autoritám a starým pořádkům
 - čerpali inspiraci z J. Locka
 - požadovali změnit zákonodárství a řízení státu
 - byli proti absolutismu
 - doporučovali rozejít se s tradicí
 - 2 – Důraz na rozum – racionalismus
 - kladli důraz především na rozumovou stránku
 - požadovali stanovit nové zákony – to jak v oblasti morálky, tak i etiky a náboženství – tak, aby byly v souladu s rozumem
 - 3 – Myšlenka osvícenství
 - „osvítit“ co nejširší vrstvy obyvatel
 - chtěli zbavit lidi předsudků a nevědomosti, boj proti fanatismu, pověrám
 - kladli důraz na vzdělání a výchovu, také na rozvoj pedagogiky
 - tomu se věnoval hlavně J.J. Rousseau (*dílo Emil čili o výchově = Emil čili o vychování*)
 - 4 – Návrat k přírodě
 - tato myšlenka se objevila hlavně u Rousseaua, který požadoval návrat jakéhosi přirozeného (původního) vztahu, protože příroda je podle něj dobrá – i člověk je dobrý, nezkažený, ale kazí ho společnost => R. požaduje návrat k přírodě
 - 5 – Humanistické křesťanství
 - požadovali, aby křesťanství bylo v souladu s rozumem

- boj proti fanatismu, dogmatům, pověrám
- vznikají tři skupiny:
 - ateisté - odmítají Boha a náboženství
 - teisté - tvrdí, že Bůh stvořil svět a i ho řídí
 - deisté - Bůh stvořil svět, ale už do něj nezasahuje - př. Voltaire
- osvícenští filozofové byli buď deisté nebo ateisté
- 6 - Důraz na lidská práva
 - především důraz na přirozenou rovnost lidí
 - objevuje se zde myšlenka přirozeného práva - myšlenka nezcizitelných, přirozených práv, která náleží všem lidem už jen pro to, že jsou lidé
 - této myšlence napomohla i *Deklarace práv člověka a občana (1789)* - jsou zde zakotvena přirozená práva - práva na život, na majetek, na svobodu, bezpečnost, ... (práva pouze pro muže)

Charles Louis de Montesquieu (1689 - 1755)

- filozof, šlechtic, cestovatel
- nějaký čas pobýval v Anglii, kde se seznámil s anglickým uspořádáním společnosti, ale i s politickým uspořádáním a s filozofií -> zalíbilo se mu to -> chtěl to zavést i na Kontinentu
- **Dílo:**
 - **Perské listy**
 - psáno formou dopisů
 - objevuje se zde kritika francouzské společnosti
 - dva kamarádi (Peršané) cestují po Francii, píší domů do Persie dopisy a kritizují v nich francouzskou společnost, státní a církevní poměry
 - srovnává Francii s Persií (východní despotie) - dochází k názoru, že je to skoro stejné - moc má v rukou jeden panovník
 - ! Montesquieu byl velký kritik absolutismu - požadoval rozdělení moci na tři složky: zákonodárnou, výkonnou a soudní
 - dopracoval tak Lockovo rozdělení - přidává moc soudní
 - klade důraz na nezávislost soudů a soudců na moci zákonodárné a výkonné
 - **O duchu zákonů**
 - zákony = nutné vztahy
 - všechny bytosti mají své zákony - Bůh, hmotný svět, člověk, zvířata
 - člověk je řízen neměnnými zákony
 - člověk - tvor nedokonalý, chybný - porušuje zákony, má jen omezený

rozum, podléhá vášním

- tři typy zákonů:
 - zákony náboženské - ty představuje Bůh
 - zákony morální - předkládají je filozofové
 - zákony politické a občanské - představovány zákonodárci
- v přirozeném stavu - člověk myslel na zachování života - cítil se slabý, bázlivý, méněcenný, nikdo netoužil napadat druhé (x Hobbes - touha lidí podrobit si jeden druhého)
 - -> prvním přirozený zákon - mír
 - jednotlivé zákony a vláda se liší podle toho, kde vznikají a kde působí -> ovlivňuje je povaha kraje, podnebí, způsob života lidí, zda je tam dostatek pitné vody, tamější náboženství, bohatství, .. -> **geografický determinismus**
- -> zakladatel geografického směru v sociologii
 - přírodní, klimatické, geografické a demografické podmínky utvářejí morální charakter národa, povahu zákonů a typ vlády
 - správný zákon je ten, který je nejlépe přizpůsoben charakteru a stupni historického vývoje daného národa
- význam: kritika absolutismu a despotie; dělba státní moci

Voltaire (1694 - 1778)

- syn notáře
- spisovatel
- rád cestoval
- byl to vynikající řečník, volnomyšlenkář (bohém)
- vysmíval se pověrám a předsudkům
- náboženství neodsuzoval, protože podle něj má udržovat morálku ve společnosti
- byl proti absolutismu, proti válkám, proti násilí
- byl silně proti náboženskému fanatismu a víře v zázraky
- byl deista
 - věřil v Boha, uznával ho jako prvotní příčinu světa, ale poté už prý do světa nezasahuje
 - každý má prý svého Boha v srdci a on tomu svému nechal postavit kostel v Paříži

- vedl bouřlivý život – měl mnoho milenek, měl vztah i s vlastní neteří, bohémský život
 - „Zvykl jsem si na ne pořádek těla i duše.“
- vedl neustálé spory s představiteli vlády a s duchovenstvem
- kvůli urážkám vévody (Filipa II. Orleánského – regent vládnoucí Francii po smrti Ludvíka XIV.) byl uvězněn v Bastile – po propuštění odchází do Anglie
- r. 1778 – vrací se zpět do Paříže, kde umírá
- v současné době pohřben v Pantheónu
- před svou smrtí měl údajně říci: „V okamžiku smrti vyznávám, že uctívám boha, miluji své přátele, nepociťuji nenávisť ke svým nepřátelům a nenávidím pověru.“
- celou dobu se snažil o svobodu slova a svobodu tisku
- prosazoval myšlenku tolerance:

„Nesouhlasím s vaším názorem, ale do krve se budu bít za vaše právo jej veřejně hlásat.“

- představitelé Francouzské revoluce ho považovali za svého duchovního předchůdce
- Díla:
 - Filozofický slovník
 - Candide
 - přispíval svými texty do Encyklopedie

Jean Jacques Rousseau (1712 - 1778)

- nejvýznamnější představitel francouzského osvícenství
- ač patřil mezi osvícence, svými názory se vymykal, protože byl skeptický vůči rozumu x preferoval city a emocionální stránku -> tím ovlivnil následující směr – romantismus
- představitel osvícenství, ale též jeho kritik
- narodil se v Ženevě, jeho matka brzy po porodu zemřela
- otec se o něj moc nestaral, a tak byl dán na výchovu k tetě
- v 16 letech odešel ze školy, nic nevystudoval a živil se např. jako písař, sluha, učitel hudby, potulný muzikant či opisovač not, ...
- měl hodně milenek – nejvíce ho ovlivnila žena, se kterou žil v 16 letech – byla o 13 let starší a přivedla ho ke katolické víře
- střídal ženy, nakonec se oženil s negramotnou dívkou, se kterou měl pět dětí – všechny skončily v sirotčinci (byl to velký teoretik výchovy, ale vlastní děti nezvládal – nevěděl, co s nimi počít -> ‚jsou hlučné a hodně stojí‘)
- je pro něj typická neuspořádanost v životě i v myšlení
- **Dílo:**

- **Vyznání**

- vyšlo po jeho smrti
- zde otevřeně popisuje svůj život a přiznává i své chyby
- je velmi citlivý, mírumilovný x nestálý, rozporuplný, plný vnitřní disharmonie

- **Rozprava o vědách a umění**

- tímto dílem vyhrál hlavní cenu na Akademii v Dijonu (soutěž o nejlepší filozofické pojednání na téma, zda pokrok věd a umění přispívá ke zlepšení mravů)
- v této práci se zabýval tím, zda věda a pokrok ve vědě a umění přinesly společnosti něco dobrého, zda přispěly ke zlepšení mravů a zda jsou užitečné pro lidské štěstí -> dochází k názoru, že nikoli
- naopak tvrdil, že rozvoj věd, umění a vzdělanosti přináší úpadek v morálce
 - také tvrdil, že pokrok ve vědě a umění je příčinou bídy a pokrytectví, že věda a umění potlačili přirozenost člověka a vedou k úpadku lidskosti
 - aby se toto vše zastavilo a nastal nějaký obrat, požaduje: návrat k přírodě, nevinnosti, chudobě - chce, aby se lidé vrátili do přirozeného stavu, aby žili v souladu s přírodou, protože člověk je od přirozenosti dobrý (lidská přirozenost je dobrá), ale společnost ho kazí

- **„Rozprava o původu a základech nerovnosti mezi lidmi“**

- rozdělil dva typy nerovnosti
 - a) přirozená = fyzická nerovnost
 - tu nemůžeme ovlivnit - způsobena stářím, tělesnými silami a duševními kvalitami
 - b) mravní = politická nerovnost
 - vzniká na základě smlouvy, mezi lidmi je pěstována nebo alespoň trpěna
 - přírodní stav - stav rajský (x Hobbes - boj všech proti všem)
 - všichni jsou zdraví - příroda sama vyhlazuje všechno slabé
 - lidé jsou izolovaní, nezávislí, nikomu nepoddaní
 - sexuální vztahy jsou čistě animální a nekomplikované
 - není tu výroba, řeč, přemýšlení

- konec přírodního stavu

- díky vzniku soukromého vlastnictví (člověk obsadil kus pozemku a prohlásil: Tohle je mé)
- rozdělení půdy - nerovnoměrné
- -> rozdělení společnosti - bohatí (majetní)

- chudí (nemajetní)
- -> bohatí začali vládnout – další rozdělení společnosti
 - vrchnost – vládci
 - ovládaní, poddaní
- -> vrchnost začala svou moc zneužívat, zvrát moci v libovůli
- **O společenské smlouvě**
 - stát – chrání osobu a majetek každého člena, který zároveň zůstává svobodný jako dříve
 - stát vzniká na základě společenské smlouvy
 - každý dává svou osobu a moc pod nejvyšší řízení obecné vůle
 - společenskou smlouvou člověk
 - ztrácí svou přirozenou svobodu a neomezené právo
 - získává občanskou svobodu a vlastnické právo
 - blaho všech je postaveno na svobodě a rovnosti
 - jediným nositelem suverenity je lid
 - obecnou vůli lidu zjistíme hlasováním
 - zákony vznikají ve shodě s obecnou vůlí – přímá demokracie (lid rozhoduje, ne zástupci)
 - do obecné vůle vchází i vůle naše vlastní – podřizujeme se „vlastnímu“ zákonu
 - (*„Převáží-li opačný názor, než je můj, znamená to pouze tolik, že jsem se mylil a že to, co jsem považoval za všeobecnou vůli, nebylo vůlí celku.“ – menšina se má podřídít*)
- **Emil čili o výchově (= Emil čili o vychování)**
 - jedná se o pedagogický román
 - stal se základem moderní pedagogiky a Rousseauovy názory na výchovu měly vliv na celou moderní pedagogiku
 - člověk je od přírody dobrý, ale společnost ho kazí -> je potřeba dávat důraz na výchovu dospívajícího jedince, protože v tomto období je nejzranitelnější – je třeba ho uchránit od negativních vlivů společnosti
 - Rousseau je, nejen pro toto dílo, nazýván největším vychovatelem lidstva
- **Význam Rousseaua:**
 - R. je poslední velký představitel francouzského osvícenství, ale zároveň jeho velký kritik
 - ovlivnil Francouzskou revoluci, která mnoho čerpala z jeho díla (O společenské smlouvě)

Ústava francouzské republiky – koncipována podle jeho „Společenské smlouvy“

heslo „Volnost – Rovnost – Bratrství“ – čerpalo z Rousseaua

- svými názory ovlivnil Kanta, Marxe, Nietzscheho

Francouzští encyklopedisté a materialisté

Encyklopedisté

- pojmem Encyklopedisté se označuje skupina francouzských filozofů a vědců, kteří se sdružili k sepsání a vydání Encyklopedie (=Encyklopedie věd, umění a řemesel)
 - shrnovala veškeré dosavadní vědění
 - měla 28 svazků
 - hlavní tvůrci byli: Denis Diderot, Jean d’Alembert
 - motto Encyklopedie: „Věk náboženství a filozofie ustoupil století vědy.“
- mezi hlavní myšlenky Encyklopedistů patřily:
 - důraz na rozum
 - snaha shrnout veškeré poznatky doby
 - byli nepřátelé církve

Denis Diderot (1713 – 1784)

- filozof a spisovatel, mnohostranný myslitel – zájem i o přírodní vědy
- hlavní redaktor Encyklopedie – napsal do ní více jak tisíc hesel
- odmítal despotii = absolutismus
- přikláněl se k osvícené konstituční monarchii – v čele by byl moudrý vladař
- dílo: Filozofické myšlenky

Výklad přírody

Jean d’Alembert (1717 – 1783)

- zabýval se matematikou, fyzikou a astronomií
- filozoficky i literárně vzdělaný
- autorem úvodu k Encyklopedii

státní moc a církve proti tomuto dílu -> d'Alembert se stahuje do ústraní, Diderot pokrač. v práci sám

Materialisté

- = „mechaničtí materialisté“
- dle nich existuje pouze hmota
- radikálně napadali myšlenky církve a náboženství
- La Mettrie, Adrien Helvétius

Julien Offroy des La Mettrie (1709 - 1751)

- lékař a filozof
- radikálně vystupoval proti církvi
- dílo:
 - **Člověk stroj**
 - člověka chápal jako stroj, který podléhá prostým fyzikálním zákonitostem stejně jako jiná tělesa - mechanické pojetí
 - vše je v člověku materiální podstaty, není tam nic duchovního
 - byl to hýlozoista - základem je hmota, která je obdařena oživujícím principem - není potřeba žádného prvního hybatele (boha), princip pohybu je v hmotě samotné, hmota je aktivní
 - samostatná zvláštní duchovní (myslící) substance neexistuje
 - myšlení - je pouze přirozenou funkcí těla vedle jiných
 - je to fyziologický produkt (analogický vyměšování, jako např. míza stromů)

Adrien Helvétius (1715 - 1771)

- existuje podle něj pouze hmota – tu když pochopíme, tak pochopíme úplně všechno
- kritizoval, napadal církvev – podle něj je náboženství pouze výmysl a klam
 - „První ničema, který potkal prvního blázna, byl první kněz.“
- podle něj je tu věda, aby tyto výmysly ohledně náboženství popírala